

TALLINNA ÜLIKOOL

Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut
Sotsiaalse stratifikatsiooni osakond

TööKõrgEEL toimetised nr. 3/2010

**TÄISKASVANUTELE HARIDUSE OMANDAMIST
VÕIMALDAVAD KOOLID JA ÕPPETÖÖ KORRALDUS**

Eve-Liis Roosmaa
Auni Tamm

Primus

ELLU VIIB SIHTASUTUS
ARCHIMEDES

See artikkel on avaldatud

Roosmaa, Eve-Liis; Tamm, Auni (2010). *Täiskasvanutel hariduse omandamist võimaldavad koolid ja õppetöö korraldus*. Rmt. Roosalu, Triin (Toim.). Kolmekesi elukestvas õppes: õppija, kool ja tööandja (38-43). Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda Kättesaadav ka online- versioonina www.andras.ee

Saateks

Primuse toel võtsid Tallinna Ülikooli sotsioloogid Triin Roosalu, Auni Tamm ja Eve-Liis Roosmaa uuesti ette professor Ellu Saare poolt Euroopa Komisjoni 6. teadusprogrammis algatatud mahuka rahvusvahelise uuringuprojekti “Elukestev õpe 2010: tasemehariduse roll elukestval õppel põhineva ühiskonna tagamisel (vt <http://LLL2010.tlu.ee/>)” käigus kogutud andmed ja otsisid vastuseid küsimustele, mis algselt uurijate tähelepanu keskmes kõrvale jäid. SA Archimedese vahendusel Primuse programmi raames Euroopa Sotsiaalfondi ressurssidega kaasrahastatud üliõpilasgrandiga ette võetud uuringuprojekt “Täiskasvanud kõrgharidust omandamas: õpingute ühildamine töö ja eraeluga”, lühemalt TAAS KOOLIS, kestis poolteist aastat ja jõudis äsja lõpule.

Miks see teema praegu oluline on?

Esiteks tuleb haridussüsteemil tänapäeva kiiresti muutuv maailmas kujunevas õppivas ühiskonnas noorte esmase väljaõppe kõrval järjest enam orienteeruda kord juba haridussüsteemist lahkunud, ent sinna tagasi tulnud täiskasvanud õppijaile. Tuleb ka tõdeda, et mitmed ajalooliselt täiskasvanud õppijale omased jooned iseloomustavad tänapäeva Eestis suurt osa neist noortest, kes kõrgkoolist alles esmast väljaõpet taotlevad (nt paljud põhiõppe tudengid töötavad õppimise kõrval), niisiis võib täiskasvanud õppijate kohta kehtiv heita valgust kogu õppijakontingendile.

Meil olid kasutada nelja tüüpi andmed. 2007. aastal korraldati 13 riigis, sealhulgas Eestis mahukas küsitlusuuring, mis hõlmas Eestis enam kui tuhandet täiskasvanut, kes on kunagi jäänud õpingutest kõrvale vähemalt kaheks aastaks, kuid kes parajasti põhi-, kesk-, kutse- või kõrghariduse tasemel taas tasemeharidust omandavad. Samal ajal intervjueriti nende koolide esindajaid, kus vastajad õppisid, et paremini mõista koolide hoiakut ja panust täiskasvanud õppijate õpingute sujumisel. Kolmandaks tehti süvaintervjuud seitsme väikese või keskmise suurusega eraettevõtte töötajatega, kes parajasti ise tööga samaaegselt koolis käivad. Neljandaks intervjueriti nendes ettevõtetes mõnd juhtkonna esindajat, uurides lähemalt nende personali arendamise strateegiaid ja hoiakuid elukestva õppe suhtes. Mõistagi on nende andmete toel võimalik välja tuua terve hulk erinevate valdkondade jaoks olulisi tulemusi. Oleme projekti raames tehtud töid avaldanud eestikeelses kogumikus “Kolmekesi elukestvas õppes” (Roosalu 2010, kättesaadav ka elektrooniliselt www.andras.ee) ja ingliskeelses raamatus “Learning in Transition” (Kozlovskiy, Vöörmann, Roosalu 2010).

Käesolev artikkel on tööversioon analüüsist, mis mõeldud avaldamiseks kogumikus „Kolmekesi elukestvas õppes”. Head kaasamõtlemist!

Triin Roosalu

Sisukord

Saateks.....	3
Tasemehariduse pakkumine ja elukestev õpe.....	5
Väiksemate võimalustega rühmade kaasamise strateegiad Eestis	5
Lihtsustatud kooliastumine: Eesti võrreldes teiste riikidega.....	6
Kooli toetus täiskasvanud õppijatele ja väiksemate võimalustega rühmadele.....	7
Paindlikud õpivõimalused	9
Rahulolu õpingutega.....	11
Millised on Eesti õppijate ootused kooli(süsteemi)le?.....	14
Autoritest	17

Tasemehariduse pakkumine ja elukestev õpe

Uuringu "Täiskasvanud õppijad formaalharidussüsteemis" käigus küsitleti 2007. aastal peale 13 riigi täiskasvanud õppijate neid koolitavate õppeasutuste vastutavaid esindajaid. (Üli)kooli esindajate küsimustik koosnes kolmest teemaplokist: institutsiooni kirjeldusest, konkreetse õppeprogrammi kirjeldusest ja üldisematest küsimustest haridusasutuse elukestva õppe poliitikast.

Hindamaks õppeasutuste valmidust rakendada elukestva õppe põhimõtteid, esitasime neile kaks küsimust: kas neil on olemas kirjalik dokument, milles on sätestatud täiskasvanuhariduse eesmärgid, ja kas neil on kavas kuidagi toetada väiksemate võimalustega inimeste suuremat osalust hariduses. Samuti huvitas meid see, kuidas koolid järgivad elukestva õppe põhimõtteid personalipoliitikas: kas nad pakuvad töötajatele jätkukoolitust ja kas nad viivad vähemalt kord aastas läbi arenguveestlusi; samuti küsisime, kas on kaasatud kooliväliseid kvaliteedikontrolli spetsialiste.

Analüüsist selgus, et täiskasvanuhariduse valdkonnas töötamist tunnistav kirjalik strateegiadokument on olemas lõviosal koolidest. Rohkem kui kahel kolmandikul on kavas senisest enam kaasata õppesse kehvemates tingimustes ja väiksemate võimalustega inimesi. Peaaegu kõik koolid on rakendanud praktilise elukestva õppe kõik kolm tahku. Kooskõlas Eesti Vabariigi õpetajate koolituse raamnõuetega pakuvad kõik oma õpetajatele tasuta koolitusi. Enamik õppeasutusi viib kord aastas läbi arenguveestlusi ja peaaegu kõikides koolides hindavad kursusi koolivälised kvaliteedikontrolli spetsialistid.

Väiksemate võimalustega rühmade kaasamise strateegiad Eestis

Mõõtsime koolide kaasamisstrateegiaid kahe näitaja abil: kas kool otsib aktiivselt uusi õppijaid väiksemate võimalustega inimeste seast (hariduseta täiskasvanuid, töötuid, rahvusvähemusi, sotsiaaltoetuse saajaid jne) ning kas nende kaasamisele pööratakse erilist tähelepanu. Ilmnes, et 90% kutseõppeasutustest, 65% keskhariidusasutustest, 50%

põhikoolidest ja 40% kõrgkoolidest otsib aktiivselt väiksemate võimalustega rühmadesse kuuluvaid inimesi. Umbes 20% koolidest kasutas selleks sisseastumistasu alandamist (sisseastumistasu on kehtestatud ainult kõrghariduse tasemel – A. T.); 30% vähendab muid kulusid ja pakub stipendiume või õppelaenu. Seega ei ole koolipoolne materiaalne toetus küll väga levinud, kuid ilmselt seetõttu, et Eestis on tasemeharidus tasuta, välja arvatud mõnedes kutsekoolides (ISCED 3b ja 4) ja kõrgkoolides (ISCED 5+6). Mis puudutab mitterahalist toetust, siis 40% koolidest pakub õppeaasta jooksul tasandusklasse ja ettevalmistuskursusi, umbes 30% korraldab eriseminare, et õpetada konkreetseid oskusi, mis ei ole õpingutega otseselt seotud, ja püüab kaasata väiksemate võimalustega inimeste rühmi, reserveerides neile õpikohti. Üldiselt on kesk- ja kutseõppeasutused ning mõnel juhul ka põhikoolid sotsiaalselt tõrjutud rühmade kaasamisel aktiivsemad kui kõrgkoolid. Üheks põhjuseks on kindlasti see, et kõrghariduse järele on olnud väga suur nõudmine ja seetõttu ei ole ülikoolid pidanud tudengite leidmiseks täiendavalt pingutama.

Lihtsustatud kooliastumine: Eesti võrreldes teiste riikidega

Lihtsustatud vastuvõttu õppeasutusse uurisime viie küsimuse abil, mis käsitlesid vaba või paindlikku sisseastumist: kas õppeasutus on kehtestanud kooliastujale vastuvõtutingimused, millised vastuvõtutingimused on kehtestatud täiskasvanutele, kas õppeasutus teeb erandeid varasema õpi- ja töökogemuse arvestamise (VÕTA) ja/või varasemate õpingute arvestamise (VÕA) alusel, kas õppeasutus pakub täiskasvanutele enne õpingute alustamist ettevalmistuskursusi ning kas õppijad peavad maksma sisseastumistasu.

Üldiselt ei ole koolid eriti varmad lihtsustatud vastuvõttu rakendama. Umbes 80% uuringus osalenud õppeasutustest on vastuvõtutingimusena kehtestanud tunnistuse või diplomi olemasolu. Eestis peavad gümnaasiumi lõpetajad sooritama kohustuslikud riigieksamid. Ülikoolid võtavad päevaõppesse astujaid vastu riigieksamite tulemuste alusel (sageli lisanduvad ka muud tingimused) ja see vähendab tunduvalt tasemehariduses osalevate täiskasvanute võimalusi. 57% küsitletud kõrgkoolidest kohaldab vastuvõtutingimusena riigieksamite tulemusi. Kõrgkoolis on võimalik õppida ka riigieksameid tegemata, kuid tavaliselt ainult kaugõppes või avatud ülikoolis, kus vastuvõtul puuduvad eritingimused. Kuna madalamatel haridustasemetel õppimiseks koolidesse astumisel riigieksamite tegemist ei nõuta, on nende vastuvõtutingimused paindlikumad. Rohkem kui pool koolidest kasutab

vastuvõtuvestlust, 36% koolidesse pääsemiseks tuleb teha sisseastumiseksamid ja alla 10% on kehtestanud ühe vastuvõtutingimusena ettevalmistuskursuse läbimise. Mis puudutab VÕTA ja VÕA süsteemi rakendamist, siis 70% õppeasutustest tegi 2007. aastal erandeid VÕA alusel ja vaid 25% koolidest (ainult kutse- ja kõrgkoolid) nii VÕA kui ka VÕTA alusel.

Kahjuks ei ole palju neid koole, mis pakuvad täiskasvanutele ettevalmistuskursusi enne põhikursusel õpingute alustamist: seda teeb ainult umbes 30% põhikoolidest ja kõrgkoolidest ning 10% kesk- ja kutsekoolidest. 10% keskharidusasutustest (ainult kutsekeskkoolid), 20% kutseõppeasutustest ja 80% kõrgkoolidest võtab sisseastumistasu.

Kooli toetus täiskasvanud õppijatele ja väiksemate võimalustega rühmadele

Koolipoolne toetus võib olla rahaline ja mitterahaline. Rahalise toetuse all mõistetakse vastuvõtutasu alandamist, muude kulude vähendamist ning stipendiume ja õppelaene.

Mitterahalise toetuse hulka kuuluvad eriseminarid ja ettevalmistuskursused, tõrjutud rühmadele õpikohtade reserveerimine ning mitmesugused teenused, nagu lapsehoid, transpordi korraldamine, kohvik/söökla, internetiühendus, karjääriteenused, sotsiaal-, õigus- ja meditsiiniteenused ning ühiselamu.

Tabel 16. Õppeasutuste organisatsioonilised muutujad haridustasemete lõikes (%)

		Alg- ja põhiharidus (ISCED 2)	Keskharidus (ISCED 3)	Kutseharidus (ISCED 4)	Kõrgharidus ja magistriõpe (ISCED 5)	KOK KU
VASTUVÕTUTINGIMUSED	Teatud haridustaseme olemasolu on eeltingimus (jah)	46	60,7	64,8	77	62,7
	Nõutakse sisseastumiseksami sooritamist (jah)	34,8	38,3	48	50,1	42,9
ÕPPETÖÖ KORRALDUS	Moodulõppe võimalus	17,7	25	36,1	55,6	34,4
	Ainult lineaarne õpe (traditsiooniline kursuse- ja aastasisüsteem)	76,3	70,3	61,1	41,8	61,6
	Muu süsteem	6	4,7	2,9	2,6	4
ERANDITE VÕIMALDAMINE	Varasemate õpingute arvestamine (VÕA) (jah)	17	24,9	24,2	28	23,6
	Varasema õpi- ja töökogemuse arvestamine (VÕTA) (jah)	8,2	9,1	12,2	13,7	10,8
RÜHMA SUURUS	1–5 õppijat	30,3	24,2	20,7	22,4	24,5
	6–10 õppijat	22,2	15,1	14,4	6,8	14,7
	11–20 õppijat	31,8	32,6	37,4	25,1	31,7
	21–50 õppijat	15	27	23	35,4	25
	Üle 51 õppija	0,7	1,1	4,5	10,3	4,1
DIDAKTILINE MEETOD	Kogu kursus koos	65,8	70,1	69,4	69,8	68,9
	Individuaalõpe	38,5	25,5	25	20,9	27,1
	Kaugkoolitus	34	38,7	39,2	47,8	40,2
	Rühmatöö	35,6	29,4	38,9	34,8	34,5
ÕPPETUNDIDE ARV	Kuni 4 tundi nädalas	27,3	20,2	10,6	20,4	19,6
	5–9 tundi nädalas	14,4	25,8	22,5	29,8	23,5
	10–19 tundi nädalas	25,1	24,1	29,8	27,5	26,6
	Üle 20 tunni nädalas	33,3	30	37,1	22,4	30,3
RAHALINE TOETUS	Pakutakse rahalist toetust	14,5	18,7	35,5	40,6	27,5
TAKISTUSED	Transpordiprobleem	19,2	19,7	21,9	24,9	21,5
	Raskused lapsehoiu korraldamisega	13,5	15,6	15,7	17	15,5
	Rahalised probleemid	27,5	30	37,5	38,2	33,4
	Õpingud toimuvad ebasobival ajal	13,8	15,6	19,3	29,2	19,8
	Õppimiseks on liiga vähe aega	31,9	43,6	43,8	59,6	45,4
	Praegusteks õpinguteks vähene ettevalmistus	19,9	21,6	19,6	23,5	21,3
	Raskused nooremate õppijatega sammu pidamisel	14,5	10,4	10,7	8,6	10,9
	Perekondlikud probleemid	15,4	13,1	14	13,2	13,9

Allikas: arvutused projekti LLL2010 uuringu “Täiskasvanud õppijad formaalharidussüsteemis” põhjal

Üldiselt pakub mitmesugust mitterahalist toetust (raamatukogu, kohvik, internetiühendus, karjääri- ja õppenõustamine) enamik õppeasutustest. Paljudes Eesti koolides on korraldatud õppijate transport või makstakse sõidutoetust, pakutakse sotsiaal- ja meditsiiniteenuseid, on olemas ühiselamu ja spordirajatised. Väga vähestes koolides on aga saadaval sotsiaal- ja õigusteenused.

Eri tasemega õppeasutuste vahel esineb erinevusi: lapsehoid on olemas ainult mõnedel kõrgkoolidel, transport on korraldatud pea kõikides kutseõppeasutustes, õppenõustamist pakuvad sagedamini kõrgkoolid ning sotsiaal- ja meditsiiniteenuseid keskkaridus- ja kutseõppeasutused. Teistega võrreldes pakuvad põhikoolid vähem õppenõustamist, transporti ja sportimisvõimalusi; meditsiiniteenuseid ja ühiselamut ei pakuta, sest tavaliselt asuvad täiskasvanute gümnaasiumid õpilaste kodukohas.

Paindlikud õpivõimalused

Täiskasvanud õppijaile on õppetöö korralduse juures eriti oluline aspekt õppimisvõimaluste paindlikkus. See võis vastustes ilmned kahe viisil: uurisime, kas on selliseid kursusi, kus kogu õppetöö on üles ehitatud mittetraditsiooniliselt, ja teisalt, kas tavapärasel kursusel kasutatakse paindlikke võimalusi.

Paindlikke **õpivõimalusi** kasutavaks pidasime kõiki neid koole, kus on võimalik kursusi läbida tavapärasest õppeaastate ja semestrite arvestust järgides või õpingute kulgemist kuidagi teisiti arvestades, nt moodulõppena; samuti neid, kus on võimalik täiskoormuse kõrval õppida ka osalise koormusega; ja kus osa õppetööst on võimalik läbida ka väljaspool koolitunde, nt iseseisvalt, ja seega ei ole vaja pidevalt koolis kohal käia. Arusaadavalt on sedalaadi paindlik õppetöö korraldus soodne just täiskasvanud õppijale, sest võimaldab õpinguid paremini ühendada nt töötamisega.

Paindlike **õppemeetodite** kasutamine aga hõlmab nt kaugõppe võimalust: kas mõne kursuse läbimist osaliselt või täielikult e-õppes või iseseisvalt kirjalike materjalide läbitöötamist. Samuti on traditsioonilise õppetööga võrreldes paindlikum õppemeetod selline, kus on rohkelt individuaalõpet ja konsultatsioone või osa õppetööst toimub väikestes rühmades.

Kuivõrd kasutati võimalusi õppetöö paindlikuks korraldamiseks eri haridustasemetel 13 Euroopa riigi andmete kokkuvõttes? Eesti andmete analüüsist ilmneb, et õppeasutused on teatud määral paindlikud, sest kõikidel on vähemalt mõni avatud õppe võimalus. Pool koolidest pakub nii täis- kui ka osajaga õpet, kuid enamasti toimub õppetöö siiski ainult päevasel ajal, mitte õhtuti. 45% õppeasutustest kasutab ainult tavapärasest õppeaasta süsteemi, kutse- ja kõrgkoolid on paindlikumad.

Paindlikke õppemeetodeid käsitlevad küsimused olid nii õppijate kui ka õppeasutuste ankeedis samad. Tulemuste võrdlemisel ilmneb, et õppijate ja õppeasutuste arusaam avatud õppest erineb veidi. Enamik kõikide tasemete õppeasutustest (70% ja rohkem) leiab, et individuaalõpet kasutatakse sageli, sama arvab aga ainult kolmandik või veelgi väiksem osa õppijatest. Samuti hindavad kõrgkoolide esindajad veidi üle kirjalikel materjalidel ja e-õppel põhinevaid kaugkoolituse ja individuaalõppe võimalusi. Teisalt ühtivad õppeasutuste ja õppijate arvamused väikestes rühmades õppimise kohta: umbes 30–50% (kõrgematel tasemetel rohkem) leiab, et seda meetodit kasutatakse sageli. Siin on ilmselt võimalik, et koolides neid paindlikke võimalusi küll põhimõtteliselt rakendatakse, kuid neid kas ei eelistata õppetöö läbiviimisel, oletades, et need ei asenda täielikult teisi, traditsioonilisemaid meetodeid, või siis lihtsalt ei kasutata nii palju, et kõik täiskasvanud õppijad neist osa võiks saada. Seejuures võivad ka täiskasvanud õppijad ise tunda end kindlamalt traditsioonilises õppes, mis pakub ehk enam konkreetseid juhiseid ja jooksvat tagasisidet. Küsimus muutub probleemseks siis, kui täiskasvanud õppijal ei ole teiste kohustuste tõttu ajaliselt võimalik osaleda traditsioonilise õpikorraldusega lähiõppe loengutes ja seminarides. Sellisel juhul muutub paindlike õpivõimaluste puudumine oluliseks takistuseks juba õppima asumisel. Seepärast on paindlike õpivõimaluste arendamine üheks eelduseks täiskasvanutele mõeldud õpivõimaluste laiendamisel. Samas võib see osutada kasulikuks nn traditsiooniliste õppijate õppetöös osalemise võimaluste avardamisel.

Rahulolu õpingutega

Võttes arvesse haridusasutuste töö korralduslikke aspekte, mida vaatlesime eelpool, tekib küsimus, kuidas hindavad õpinguid täiskasvanud õppijad ise.

Kuigi täiskasvanud õppijad on enamasti oma õpingutega rahul, on kõrgeimal haridustasemel õppijad õpingute edenemise ja tulemustega teistest veidi rahulolematumad (tabel 12). Võib oletada, et kõrghariduse omandajad tunnetavad oma vajadusi paremini, esitavad seetõttu haridusasutustele suuremaid nõudmisi ja ootavad õpingutelt rohkem. Võib ka olla, et madalamal haridustasemel on õppetöö tõepoolest nähtavalt paremini ja selgemini korraldatud.

Tabel 12. Rahulolu õpingutega haridustasemete lõikes: hinnangute keskmised skaalal 1–5 ja standardhälve

	ISCED 1+2 keskmine (St.D.)	ISCED 3 keskmine (St.D.)	ISCED 4 keskmine (St.D.)	ISCED 5+6 keskmine (St.D.)	KOKKU keskmine (St.D.)
Õppekava üldise edasimineku/loogikaga	3,82 (1,03)	3,79 (0,98)	3,81 (0,95)	3,65 (0,92)	3,76 (0,97)
(Üli)kooli üldise õppimise õhustikuga	3,97 (0,85)	3,95 (0,80)	3,99 (0,79)	3,81 (0,84)	3,93 (0,82)
Õppetöö praktilise korraldusega (üli)koolis	3,80 (1,00)	3,78 (0,94)	3,74 (0,99)	3,46 (1,01)	3,69 (0,99)
Sellega, mida olete tänu õpingutele siiani omandanud	3,87 (1,08)	3,89 (1,01)	3,94 (1,00)	3,76 (0,99)	3,86 (1,02)
Sellega, mida saate peale hakata nendel õpingutel omandatuga	3,95 (0,88)	3,99 (0,85)	4,07 (0,82)	3,89 (0,82)	3,97 (0,85)

Allikas: arvutused projekti LLL2010 uuringu “Täiskasvanud õppijad formaalharidussüsteemis” põhjal

Üldiselt on täiskasvanud õppijad mõnevõrra vähem rahul õppetöö praktilise korraldusega ja õppekava üldise edasimineku/loogikaga. Viimases väites erinevad ainult Ungari tulemused, kus õppekava üldise edasimineku/loogikaga on vähem rahul kõrghariduse ja põhihariduse omandajad (vt

lisas 1 tabelit 13). Muudes riikides, kus haridustasemete vahelised erinevused on suuremad (Belgia, Bulgaaria ja Iirimaa), on tulemused kooskõlas üldise suundumusega: põhihariduse omandajad on kõige rohkem ja kõrghariduse omandajad kõige vähem rahul. Rahulolu õppetöö praktilise korraldusega erineb haridustasemeti rohkem. Ainult Inglismaal, Eestis, Norras ja Sloveenias ei erine täiskasvanud õppijate arvamused õppetöö praktilisest korraldusest suurel määral. Mujal on kõrgematel tasemetel õppijad õpiprotsessi selle tahuga selgelt vähem rahul. Mõnevõrra erandlik on Leedu, kus kutsehariduse omandajad on oma kooli praktilise korraldusega teistest oluliselt rohkem rahul. Norra uuringust selgus veel üks iseärasus. Kui teistes riikides oli enamik õppijaist õppekava ja õppeasutusega üldiselt rahul, siis Norras ei ole peaaegu 80% õppijatest õppekava üldise edasiminekuks rahul. Samuti on enamik (63–78%) õppijatest rahulolematu haridusasutuse praktilise korraldusega. Tundub, et Norra täiskasvanud õppija on õpikeskkonna suhtes väga kriitiline ja teab, mida ta haridusasutuselt tahab, sest ei saa öelda, et Norra haridussüsteem oleks võrreldes teiste riikide haridussüsteemidega kehvem või toimiks halvemini.

Õpiprotsessis hindasid täiskasvanud õppijad kõrgemalt “(üli)kooli üldist õppimise õhustikku”. Ka siin on kõrghariduse omandajad siiski tagasihoidlikumad, kuigi suuri erinevusi võrreldes põhi-, kesk- ja kutsehariduse omandajate arvamustega ei esinenud. Kõrghariduse omandajate arvamused erinevad oluliselt Bulgaarias, Tšehhis, Ungaris ja Iirimaa. Belgias aga on õppimise õhustikuga märksa vähem rahul põhihariduse omandajad. Venemaa tulemused on mõnevõrra teistsugused: kõrghariduse ja põhihariduse omandajad on õppimise õhustikuga oluliselt vähem rahul kui kesk- ja kutsehariduse omandajad.

Õpitulemustega rahulolu korral on haridustasemete vahelised erinevused väiksemad. Õppijad on väga rahul sellega, mida nad saavad õpingutel omandatuga peale hakata. Samas on kutsehariduse omandajad kõige rahulolevamad ja kõrghariduse omandajad veidi vähem rahul. 4 riigis esinesid haridustasemete vahel erinevused: Belgias on õpingute käigus omandatu kasutatavusega kõige enam rahul põhihariduse omandajad, Inglismaal ja Šotimaal kutsehariduse omandajad ning Bulgaarias nii kutse- kui ka keskhariduse omandajad. Kutsehariduse omandajad on kõige enam rahul sellega, mida nad on tänu õpingutele siiani omandanud, ja samuti on sellega rahul kõrghariduse omandajad, kuigi veidi vähem. Suuremaid erinevusi haridustasemete vahel esineb ainult Belgias, kus alg- ja põhihariduse omandajad on õpituga tunduvalt rohkem rahul kui kõrgematel haridustasemetel õppijad.

Norra juurde tagasi tulles tuleb märkida, et kuigi enamik õppijaist ei ole õpiprotsessiga rahul, on suurem osa (84–91%) rahul seni õpituga.

Millised on Eesti õppijate ootused kooli(süsteemi)le?

Õppijad on koolivaliku langetanud üldiselt kaalutletult, tuginedes enda kokkupuudetele kooliga, uurides kooli / õpitava eriala kohta taustteavet, otsides pooleli jäänud õpingutele enda jaoks sobivamat alternatiivi õppetöö sisu, õppejõudude, suurema praktika osatähtsuse, õppevormi, erialavaliku vmt osas. Kaalutletum valik ja kindlamad ootused iseloomustavad enam neid õppureid, kelle töö ühtib või on lähedane õpitava erialaga. Peetakse loomulikuks, et kool arvestab nii õppetöö vormis kui ka sisulises küljes asjaolu, et tegemist on täiskohaga töötavate inimestega.

Õppetöö vormi sobivusel on lahenduseks õppetöö toimumine õhtuses või kaugõppe vormis tsükklitena. Samas õpitakse magistri- ja osaliselt bakalaureuseõppes ka täiskoormusega päevases õppes. Kuivõrd see sunnib tegema järeleandmisi saadava hariduse kvaliteedis?

- *Ütleme nii... Kui inimene töötab õpingute ajal kolmel kohal ja saab peaaegu punase diplomi, siis tõenäoliselt annab hariduse kvaliteet mingis osas endast märku... Teisalt, ega ma ei esita selles osas pretensiooni, sest meil õppejõud teavad, et absoluutselt kõik magistrandid töötavad ja neil pole aega loengutes käia. Meile tullakse vastu.*

Samas märgiti, et kokkuvõttes sõltub küllalt palju õppija enda valikutest ja suhtumisest, millise hariduse ta saab. Täiskasvanud õppija on õppekava ja õppejõudude suhtes nõudlikum. Taustaks on just eelpool kirjeldatud töökogemuse olemasolu, mis võimaldab ootusi täpsemalt määratleda, teha valikuid ja planeerida edasisi õpinguid, samuti tajumine, et iga ainepunkt makstakse ise kinni.

- *Kergemaid aineid ma ei võtagi, näiteks organisatsioonijuhtimine jne, selle olen saanud juba Ameerikast. Käin ja vaatan esimeses loengus, mis võiks kasulik olla...*
- *Magistrit tahan kauem teha, plaanin veel välismaale õppima minna ja palju aineid võtta. Ei taha lihtsalt paberiga lõpetada.*

Osatakse hinnata ja välja tuua häid õppejõude. Rahulolu kooli ja õpitavaga määrab paljuski see, kui palju neid "häid" kuskil on:

- *Neil on nii palju kogemusi, nad ei räägi kuivalt teooriat, ei loe monotoonse häälega midagi maha. Nad räägivad enda kogemusest nii, et on huvitav, püüab tähelepanu. Muidu keegi ei viitsiksi kuulata, eriti kui inimesed on alates kella 9-st hommikul tööl olnud. Ja sõitnud kohale. Meil (... ..) õpetaja on selline lahe – “noh, te ei saanud aru?” ja toob kohe sellise elulise näite, mis asja selgeks teeb.*
- *Õppejõududel on välja töötatud oma programm, mida nad on aastast aastasse teinud. Kui see on nii kaua läbi läinud, miks nad peaksid siis seda muutma hakkama? Muidugi leidub ka fanatte, kes tahavad end harida ja endast 100% anda, aga on ka neid, kes ootavad rahulikult oma pensioni.*
- *Ka õppejõudude pool on huvitav, saan sealt midagi, mis pakub huvi, ei lähe sinna puhkama ja mängima.*

Ideaalis peaks olema võimalik õpitavat rakendada, seostada seda n-ö tegeliku eluga, et õpitav pakuks enam, kui töökohal harjutud nägema. Seda on raske saavutada, kuid reaalne on vähemalt oodata, et

- *Kool ja erialane töö ei peaks olema kaks eri maailma, millel on väga vähe kokkupuutepunkte.*

Samas väärtustatakse (enamasti alles lõpetamisel) ning tunnustatakse kõrgkooli rolli ka mõtlemisvõime, üldise maailmanägemise ja õppimisoskuse arendamisel:

- *Ülikool on lõppude lõpuks igakülgne, mitte ühes kitsas valdkonnas aju arendamine. Kui lõpetad, on tunne, et midagi on sulle õpetatud. Teisalt ei oska sa midagi konkreetset – ehitada lennukit või raketti kosmosesse saata. (...) Õpetati õppima, see on nähtavasti põhiline.*

Kui omandatav haridus pole tehtava tööga seotud, ollakse ootustes ja hinnangutes koolis pakutava suhtes palju ebakindlamad. Taust, mille pinnal õpitavat hinnata, pole otsuse väljaütlemiseks sagedamini piisav. Enam on lootused suunatud tulevikku:

- *Õpingud on panus tulevikku... Loodan saada erialast tööd.*

Seega võib tõdeda, et Eesti täiskasvanud õppija ei ole just üleliia nõudlik, tuues välja, et ootab ennekõike õppimise korralduslike aspektide paindlikumaks muutmist ja inspireerivaid õppejõude. Muude raskuste ületamisel loodab ta ennekõike iseendale, sest koolis käimise probleemid on ta ju ise valinud ja talub neid sedavõrd, kuivõrd need on ajutised. Nii ei oska õppija koolile erilisi ootusi isegi sõnastada, olles üldiselt üsna leplik, ehk põhjusel, et ei usu, et koolid suudaksid või sooviksid kuidagi veel aidata. Seda enam langeb vastutus koolidele ja haridusametnikele, kes saavad üha sisukama õppe ja sobivamate lahendustega välja tulla, õppijat meeldivalt üllatades – ja teavitades.

Autoritest

EVE-LIIS ROOSMAA (MA) is a researcher in the Department of Social Stratification at the Institute of International and Social Studies, Tallinn University, and graduate student in sociology at Tallinn University, Estonia. She is also teaching various courses in sociology, especially in research methodology and quantitative analysis. Her main fields of study are education, labour markets and lifelong learning. She has published in books and journals on social justice issues and participation in non-formal learning.

Contact: Uus-Sadama 5, 10120 Tallinn, Estonia.

E-mail: roosmaa@tlu.ee

AUNI TAMM (MA) is a project manager in the Department of Social Stratification at the Institute of International and Social Studies, Tallinn University, Estonia, where she is currently working on her PhD thesis in sociology of education in the world of work. Over the years, she has been involved in wide number of research projects in private as well as public sectors, with excellent expertise in qualitative as well as quantitative study designs. Her research interests are connected to issues of lifelong learning, continuing education and career choices, as well as background- conditions of employer practices and human resource development strategies.

Contact: Uus-Sadama 5, 10120 Tallinn, Estonia.

E-mail: auni.tamm@gmail.com